

etiam 96 de hoc adventu recte exponitur, et tamen in illo dicitur: *Dominus altissimus super omnem terram et super omnes Deos*; de quo prius dictum fuerat: *Nubes et caligo in circuitu ejus, justitia et iudicium preparatio sedis ejus, ignis ante ipsum præcedet*, etc. Et ita videtur exponere Paul., ad Hebr. 1, illis verbis: *Et iterum cum introducit primogenitum in orbem terrarum, dicit: Et advenit eum omnes Angeli ejus*. Alludit enim ad illa verba hujus Psalmi: *Adorate eum, omnes Angeli ejus*. Constat igitur Deum esse qui venturus est. Quod autem etiam sit homo, dixit Daniel, c. 7, illis verbis: *Ecce cum nubibus celi quasi Filius hominis veniebat*. Quibus consentanea sunt verba sæpe repetita a Christo, in Evang. Mat., 13, 16, 19 et 26: *Amodo videbitis Filium hominis venientem in nubibus celi*.

5. Tertia similitudo et convenientia huic affinis est, quod uterque adventus futurus est per veram et corporalem præsentiam Christi. De hoc nulla nobis est controversia cum Judæis, quia illi loca omnia Veteris Testamenti, quæ sunt de adventu Messie, intelligunt de visibili et corporali adventu, quem unum tantum futurum esse existimant. Nos autem idem de duobus confitemur. Et de primo quidem id satis constat ex iis quæ hæcenus diximus de vita et conversatione Christi Domini, et de veritate corporis et humanitatis ejus, in priori tomo. De secundo vero id constat ex omnibus locis Evangelii, in quibus describitur adventus Christi ad iudicium, ita ut ab omnibus, tum bonis, tum etiam malis, sensibilibus conspici possit, juxta illud Matth. 26: *Videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus celi*. Et illud Apoc. 1: *Ecce venit cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt*. Et hoc modo colligi idem potest ex illo Zach. 12: *Aspicient ad me, quem confixerunt*. Nam illum locum de die iudicii interpretantur Theodoretus, Rupertus, et alii ibi, ubi etiam Hieron. idem indicat; et clarius August., 20 de Civit., cap. 30, et lib. 4 de Trin., cap. 13. Quam expositionem docte ibi comprobatur Franciscus Ribera; nec minus erudite Franciscus Toletus, Joann. 19, advertit, in illis duobus verbis duos Christi adventus significari: primum in carne mortali, in verbo transfixerunt; secundum gloriosum, in verbo videbunt. Nam Judæi, qui Christum crucifixerunt, nunquam eum amplius viderunt, neque usque ad secundum adventum videbunt.

6. Quarto conveniunt, quia uterque adven-

tus est admirabilis, supernaturalis, ac Deo dignus. De primo satis constat ex iis quæ de mysterio incarnationis hæcenus tractata sunt. Et satis comprobatur ex illo Agg. 2: *Ego commovebo cælum, et terram, et mare, et aridam, et movebo omnes gentes, et veniet desideratus cunctis gentibus*. Quem locum intelligendum esse de priori adventu, in primo tomo demonstravimus. Et juxta probabiliorē sententiam de eodem loquitur Malac., cap. 3, quamvis in magna gloria, et majestate illum describat. Propter quod multis visum est de secundo adventu esse locutum, non considerantibus hanc similitudinem de qua agimus, ratione cujus uterque potest describi in majestate et virtute, quamvis diverso modo, ut postea dicam. Nam, quod posterior adventus futurus etiam sit admirabilis et gloriosus, inferius late disserendum est, et ex testimoniis paulo ante citatis constare satis potest, quam nulla probatio necessaria sit, cum hoc neque a Judæis negetur.

7. Quinta convenientia excogitari potest, quod uterque adventus est ad bonum salutemque hominum. De primo satis id constat ex superiori tomo. De secundo vero id testatus est Christus, Lucæ 21, ubi agens de secundo adventu suo, ait: *Surgite, et levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra*. Quam enim ipse in suo primo adventu sufficienter operatus est, tunc habebit in electis ultimum ac desideratum effectum, de quo dixit Paulus, ad Rom. 8: *Nos ipsi primitias spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri*. Quamvis enim hic adventus Christi multis futurus sit in pœnam et damnationem, tamen primario ac præcipue fit propter salutem et gloriam honorum. Nam hæc est per se et ex propria Dei voluntate intenta; alia vero sunt tantum permessa, et ex malitia hominum consecuta. Et ideo, Joann. 14, Christus consolabatur Apostolos et in eis omnes justos, dicens: *Vado parare vobis locum, et si abiero, et præparavero vobis locum, iterum veniam, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis*. Ubi aperte loquitur de hoc secundo adventu, et de illius fructu. Et de eodem loquebatur Paulus, cum dicebat, ad Philip. 1: *Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, etc.* Et apertius ad Titum 2: *Expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi*; et 1 Cor.: *Ita ut*

nihil vobis desit in ulla gratia expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi, qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine in die adventus Domini nostri Jesu Christi. Et apertissime ad Hebr. 9 uterque adventus describitur: *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata; secundo, sine peccato apparebit expectantibus se in salutem*. Ac denique propter hanc causam recte dicunt S. Irenæus, lib. 2 Contra hæres., c. 62, et Gregorius, in id Cant.: *Flores apparuerunt in terra nostra, expleto numero prædestinatorum, futurum secundum Christi adventum, juxta illud Apoc. 6: Dictum est illis ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conservi eorum*. Nam, cum hic Christi adventus propter honorum gloriam præcipue futurus sit, expleto illo numero quem Deus prædefiniit, non est quod amplius expectetur.

8. Sexta convenientia præcedenti non dissimilis adjungi potest, quod Christus in utroque adventu venturus est, ut sibi regnum comparet. Nam de primo scriptum est apud Daniele, lapidem parvum, qui de monte abscissus est sine manibus, percussisse statuum, et contrivisse, ac comminuisse regna hujus mundi, et crevisse in montem magnum, ac universam terram implevisse, regnumque comparasse, *quod in æternum non dissipabitur, et alteri populo non tradetur, comminuet autem, et consumet universa regna hæc, et ipsum stabit in æternum*. Quæ scripta esse de Christo et primo ejus adventu certius est, quam ut nova probatione indigeat. Nominem enim lapidis Christus in Scriptura significari solet; Psal. 117: *Lapidem quem repronaverunt ædificantes*; Isai. 28: *Mittam in fundamentis Sion lapidem probatum*; Zachar. 3: *Super lapidem unum septem oculi sunt*. Dicitur autem lapis abscissus e monte sine manibus, propter nativitatem ejus ex Virgine, ut in superioribus exposuimus. Unde constat sermonem esse de ejus primo adventu; quocirca appellatur lapis parvus, tum propter ætatem infantilem, tum etiam propter humilem et pauperem vitam, ut postea dicam. Hic ergo lapis parvus dicitur crevisse in montem magnum, et omnia occupasse, quia adventu suo æternum regnum sibi comparavit, juxta illud Luc. 1: *Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus sedem David Patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum*. De quo regno dixit ipse Christus: *Data est mihi omnis potestas in*

cælo et in terra; et: *Regnum meum non est de hoc mundo*. Et illud confessus est Iac. 23, dicens: *Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum*. Hoc enim regnum (ut alibi latius explicuimus) non temporaliter, sed spiritualiter intelligendum est. Nihil enim est aliud quam regnum Ecclesiæ, vel triumphantis in cælo, vel in terra militantis. Unde, quia in primo adventu non perfecte et omni ex parte Christus hoc regnum obtinuit, neque de hostibus suis visibiliter ac manifeste triumphavit, ideo etiam in secundo veniet obtenturus plenam ac completam proprietatem, et possessionem hujus regni, non solum spirituales, sed etiam quodammodo corporales, et visibiles, ac externas, sicut scribitur Daniel. 7 de illo Filio hominis, qui iudicium facturus est: *Dedit ei potestatem, et honorem, et regnum, et omnes populi, tribus et lingue ipsi servient*. Hæc igitur sunt, et aliæ facile excogitari possunt similitudines et convenientiæ inter utrumque adventum, ut quod uterque dicitur futurus in novissimo tempore, et ante utrumque fuerunt mittendi præcursores ac Prophetæ, et aliæ similes, ob quas errarunt Judæi hos duos adventus confundentes; et ideo oportet etiam diligenter discrimina adnotare, ut rei veritas constet.

9. Prima igitur differentia sit, quæ in ipsis nominibus primi et secundi adventus continetur, scilicet, quod unus futurus fuit tempore ac duratione prior altero. Propter hanc enim rationem unus vocatur primus, et alter secundus, quod in Testamento Novo satis expressum est, ut patet ex citato loco ad Hebr. 9, et ex omnibus aliis locis, in quibus dicimur expectare adventum Domini, quem necesse est fore secundum, cum Messiam jam venisse credamus, et hoc sit veluti primum Novi Testamenti fundamentum. Ex Veteri autem Testamento probari potest, quia quidam Christi adventus promittitur futurus in fine mundi, ut patet ex Malach. 4: *Ecce enim dies veniet succensa, etc.*, ubi dies iudicii et adventus Domini ad illud describitur, et in eo dicuntur omnia consummanda, et faciendam æternam separationem malorum et bonorum. Et ex iis quæ postea dicemus de tempore universalis iudicii, et de signis quæ illud præcedent, hoc apertius constabit. At vero etiam in Testamento Veteri prædicatur adventus Messie multo ante consummationem sæculi, ut patet ex prædicatione Danielis de septuaginta hebdomadibus, et ex eo quod post illum adventum prædicatur futurum, ut gente

ad Christum convertantur, et terra repleatur scientia Dei, ut dicitur Isaia 44, et ut Ecclesia per universum orbem diffundatur, juxta illud Psal. 71: *Replebitur majestate ejus omnis terra*; et illud Malach. 4: *Ab ortu solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus*; et alia multa, quæ non nisi longissimo tempore impleri possunt, sicut reipsa videmus impleta, partimque speramus implenda; ergo necesse est iis locis prædici duos adventus tempore distantes; erit ergo unus primus, alter vero secundus. Quapropter (quod in priori tomo etiam admonui) cavendum est ne quis decipiatur modo loquendi Scripturæ, quæ tempus utriusque adventus interdum vocat *novissimum*, vel quia totum tempus legis gratiæ, quod a primo usque ad secundum Christi adventum protenditur, licet in se longum sit, et multis annis duraturum, tamen respectu æternitatis est brevissimum, et veluti dies unus, 2 Pet. 3; vel quia est ultimus status viatorum, in quo data est ultima lex Dei, cui non succedet alia, sed status æternitatis, et ideo totum hoc tempus vocatur a Joanne *hora novissima*, 1 Joann. 2, in qua est uterque Christi adventus, sed alter in principio, alter in fine ejus, et ita erunt in tempore novissimo, et in diversis temporibus.

10. Secunda differentia, cum præcedenti conjuncta, est in substantia (ut sic dicam) utriusque adventus, seu in mutationibus quibus fiet. Prior enim adventus factus est per substantialem actionem vel mutationem, scilicet per incarnationem Filii Dei, et per humanam conceptionem et generationem Christi, juxta illud Pauli, ad Galat. 4: *Misit Deus Filium suum, factum ex muliere*. Nihil ergo aliud fuit Filium Dei mitti, quam fieri hominem ex femina; ergo venire, fuit concipi et incarnari. Et hoc ipsum est quod prædixerat Isaia, c. 7: *Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*, quod interpretatum significat, Nobiscum Deus. Quia per illam conceptionem et partum ad nos venit Deus, quod, propter certitudinem prophetiæ, ut jam factum prædicit idem Isaia, c. 9: *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis*. At posterior adventus fiet per solum localem motum, quod licet non sit tam expresse dictum in Veteri Testamento (quantum enim interdum significetur hic adventus per verba veniendi aut descendendi, tamen eadem reperientur dicta de primo adventu, et ita possent aliter intelligi), sequitur tamen ne-

cessario ex iis quæ dicta sunt. Quia, postquam res aliqua substantialiter producta est et existit, non fit corporaliter et visibiliter præsens, ubi non erat, nisi per localem adventum; Christus autem supponitur jam existens Deus et homo, et solum per localem motum ab hoc inferiori mundo discessit, quantum ad præsentiam humanitatis; ergo ut secundo adveniat et fiat præsens, solum indiget motu locali. Atque ita potest optime hæc pars confirmari illis Angelorum vocibus, Act. 1: *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum*. Sicut ergo in cælum ivit per solum localem motum (ut supra vidimus), ita persimilem motum veniet. Hæc ergo est secunda differentia inter utrumque adventum.

11. *Tertia differentia*. — Tertia ac præcipua est in fine. Nam prior adventus respectu nostri præcipue factus est ad operandam nostram redemptionem et salutem per meritum et satisfactionem, et ad docendos, illuminandosque homines per doctrinam et exemplum; alter autem adventus erit ad judicandos homines, et retribuendum præmium pro meritis, et pœnam pro peccatis. Et hanc differentiam insinuavit Christus, Joann. 3, dicens: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum Unigenitum daret, ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat; sed habeat vitam æternam*; et rationem subdit: *Non enim misit Deus Filium suum in mundum ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*. Quibus verbis expresse docet priorem adventum et causam ejus; posteriorem vero tantum insinuat, ac si diceret: Venturus quidem sum ad judicandum mundum, tamen nunc non ad id veni, sed ad salvandum mundum, ut ibi indicat Chrysost., hom. 27, et latius ibidem Euthymius exponit. Et de causa quidem prioris adventus satis dictum est a nobis in priori tomo. Quod autem secundus futurus sit ad judicandum, passim habetur in Evangelio, et in toto Novo Testamento, ex quo multa testimonia adduximus. Et illa etiam, quibus ex Veteri probavimus, Deum hominem esse qui venturus est in utroque adventu, convincunt quoque in ultimo adventu venturum esse ad judicandum. Et ratio etiam id probat, quia, postquam Christus in priori adventu sufficienter homines salvavit, eisque providit de rebus omnibus ad promerendam salutem necessariis, nulla alia ratio visibiliter veniendi illi superest respectu nostri, nisi ut bonos a malis separet, eisque condignam retributionem

impertiatur. Et quoniam finis, qui prior est in intentione, prima causa est et ratio executionis, ideo ex hac differentia in fine orta est alia supra posita de ordine executionis, seu temporis. Decuit enim divinam misericordiam (ut Chrysost. ait, dicta hom. 27 in Joann.) prius nos redimere ac salvare, et gratiam præbere, qua bene vivere possemus, ut postea nos posset ex justitia judicare. Nam (ut recte dixit Gregor., hom. 30 in Evang.) *certe Unigenitus Dei Filius judex est generis humani. Sed quis ejus justitiam ferret, si priusquam nos per mansuetudinem corrigeret, culpas nostras per zelum rectitudinis examinare voluisset. Homo ergo pro hominibus factus, prius voluit mansuete corrumpere, ut haberet quos postmodum in judicio salvaret*.

12. *Quarta differentia in apparatu*. — Quarta differentia, quæ ex præcedenti consequitur, est in modo utriusque adventus. Nam prior fuit in carne passibili, et in exteriori apparatu humilis et abjectus. Quia hæc duæ conditiones maxime erant consentaneæ fini, tam redemptionis quam doctrinæ et exempli. Quæ veritas manifesta est non solum in Evangelio, sed etiam in Veteri Testamento, præsertim in Isaia et Psalmis, ut latissime in superioribus dictum est. At secundus adventus futurus est gloriosus, tam quoad statum corporis impassibilis, quam in majestate et externo comitatu, ut satis constat ex Angelorum verbis jam citatis: *Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum*; et ex aliis verbis Christi, Matth. 26: *A modo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem cum nubibus cæli*. Quæ verba suæ responsioni Christus addit, ut Phariseorum tenebras depelleret, si seipsum vellent cognoscere. Cum enim princeps sacerdotum eum gravissima adjuratione interrogasset an esset Christus, ipseque respondisset: *Tu dicis*, statim tacite eorum objectioni respondens, superiora verba subjungit, ac si diceret: Nec miremini quod affirmem me esse Christum, quia me abjectum ac infirmum hominem conspiciatis. Nam iterum venturus sum in gloria et majestate, et tunc me videbitis venientem in nubibus cæli. De gloria hujus secundi adventus frequentissima sunt Scripturæ testimonia, tam Novi Testamenti, Matth. 16, 24 et 25, Luc. 2, 1 ad Thessal. 4, ad Cor. 15, quam Veteris, Isa. 3, 66, et Dan. 7, et aliis supra citatis; atque eam latius descripturi sumus inferius, disputat. penultima. De hac item differentia legi potest Augustin., serm. 220 de Tempor.,

ubi, hoc fere sensu, ait priorem adventum fuisse occultum, alium fore manifestum, juxta id Psal. 49: *Deus manifeste veniet*. Hieronymus, q. 11 ad Algas.; Iren., lib. 4, c. 56; Tertullianus, lib. cont. Jud.; Theodoret., in Epitom., c. de Secundo adventu.

13. *Quinta differentia*. — Quinta differentia est in modo comparandi sibi regnum et triumphum de inimicis suis. Nam in priori adventu meruit omnibus Angelis et hominibus cælorum regnum, et specialiter pro hominibus satisfecit, eisque regni januam aperuit; et ideo sibi promeruit supremum quoddam ac celeste imperium, et claritatem, et sui nominis exaltationem. Quamvis autem tunc consecutus sit perfectum jus regni, tamen (ut supra dicebam), non statim obtinuit integram possessionem ejus, nec omnino debellavit omnes inimicos suos. Dico autem integre, quia ipse quidem statim in fine illius adventus ingressus est in gloriam suam, Lucæ 24, ibique triumphat et regnat; nondum tamen omnibus dominatur, quia neque in cælo adhuc completum est prædestinatorum regnum, neque in terra omnes illum venerantur, aut obediunt illi. Nondum enim videmus omnia subjecta ei, ut dicitur ad Hebr. 2. Et ideo in fine illius prioris adventus dictum est illi: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. At vero de posteriori adventu paulo inferius subjungitur: *Dominus a dextris tuis confregit in die iræ suæ reges, judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum*. Quo metapharico dicendi modo significatur, eum in posteriori adventu acquisiturum perfectam regni possessionem; non jam illud merendo, sed re ipsa obtinendo, occupandoque quod ante meruerat, ac potenti virtute cives suos exaltando, hostes vero debellando. Et hoc est quod Paulus ait, 1 Cor. c. 15: *Oportet illum regnare, donec ponantur inimici sub pedibus ejus*. Quod magis explicuit ad Hebr. 10, dicens: *Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici sub pedibus ejus*. Est ergo valde diversa ratio obtinendi regnum prioris et posterioris adventus. Et hanc differentiam cum aliquibus ex dictis attingit Athanasius, l. de Incar. Verbi ejusque corpor. adventu, juxta fin., dicens: *Simul te latere nolim alterum ejus adventum illustrem, et divinum, non humilitate contemptibilem, sed gloria magnificum, in expectatione esse, atque imminere, cum non, ut patia-*

tur, rediturus sit, sed ut fructus suæ crucis omnibus retribuatur, immortalitatem, videlicet, et resurrectionem, et incorruptibilitatem, neque ut judicetur, sed ut judicet.

14. *Secunda differentia.* — Atque hinc consequitur sexta differentia in iis quæ utrumque adventum consequuntur. Nam primus in hoc terminatus est, ut Christus, absoluta peregrinatione sua, quam per primum adventum inchoavit, in cælum redierit, et illic sedeat, non tamen nunquam rediturus, sed donec ponantur inimici ejus sub pedibus ejus. Et quia hæc victoria non erat futura corporum, sed animarum, et armis spiritualibus comparanda, ideo post insignem illum triumphum ejusdem adventus, factum est ut hæc Christi victoria per universum orbem prædicaretur, ut spirituale bellum adversus Christi hostes potentiori virtute gereretur, donec perfecta victoria ad exitum perduceretur. Et hoc est quod in citato Psal. post prædicta verba subjungitur: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion; dominare in medio inimicorum tuorum.* At vero post secundum adventum nec bellum aliquod in terra supererit, neque Christus sedebit in cælo, iterum in terram rediturus; sed perpetua ac stabili quiete illic regnabit, omniaque erunt subjecta ei, ut Paul. describit 1 ad Corinth. 15; et Daniel, c. 7; et Joannes, Apoc. 12, 20, 21 et 22; et in fine hujus materiæ la-tius dicemus.

15. His addi possunt duæ aliæ differentiæ, quas solum insinuabo, quia pendunt ex infra dicendis. Septima ergo est in præcursoribus, quia præcursor primi adventus fuit Joannes Baptista (ut supra tractatum est); secundi autem erunt Elias et Henoch, ut infra dicemus.

16. *Octava differentia.* — Octava est in signis utriusque adventus. Nam signa prioris fuere, vel septuaginta hebdomadæ Danielis, vel cessatio sceptri Judæorum, vel pax quæ futura fuit in universo orbe, cum aliis, quæ de mysteriis vitæ ac mortis Christi a Prophetis prædicta, et in superioribus tractata sunt. At vero signa posterioris adventus, tam in Veteri quam in Novo Testamento prædicta, sunt longe diversa, ut postea trademus. Constat igitur duos esse Christum adventus, et adhuc superesse secundum, illumque ad judicium ferendum de hominibus futurum.

17. *Objectio.* — *Responsio.* — Dices: cum potuerit Christus absque corporali præsentia sua judicium hoc perficere, et sententiam proferre, quid necesse fuit ad hoc munus obeundum in terram descendere? Responde-

tur, imprimis hoc positum fuisse in voluntate ejus vel humana, vel divina, quæ revelata est, et nobis est ratio sufficiens. Possumus tamen congruentiam adjungere, quia ex parte judicandorum decuit judicium in terra fieri, tum quia ille fuit locus pugnæ et viæ, et quasi indifferens ad præmium et ad pœnam obtinendam. Tum etiam quia, cum inter judicandos sint multi damnati, nec decuit illos in cælum deferri, ut ibi judicarentur, nec in infernum, antequam judicarentur. Fuit autem conveniens ut omnes judicandi simul adessent, ubi et videri et audiri mutuo possent, propter rationes in superiori sectione adductas. Et hinc tandem concluditur, congruum fuisse ut illuc judex præsens adveniret. Primum, ut ab omnibus judicandis videri audiri que posset absque inusitatis miraculis. Deinde ut hoc judicium majori quodam splendore et majestate fieret, qui justis magnum solatium et gaudium, injustis vero majorem terrorem afferret. Denique ut, ubi Christus de torrente in via biberat, ibi caput exaltaret, et triumphum suæ victoriæ ostenderet in terra, ubi inique judicatus fuerat.

SECTIO III.

In quo terræ loco universale judicium futurum sit.

1. Ex fine præcedentis sectionis, atque ex articulo fidei colligimus, hoc judicium futurum esse in terra, atque in determinato loco terræ, in quo corporaliter congregabuntur omnes homines judicandi; et sententia Origenis, tractat. 34 in Matth., hoc negantis, fidei contraria est, ut jam vidimus. Quæstio ergo solum superest in qua parte terræ futurum sit. Est enim multorum opinio, hoc judicium esse futurum in valle Josaphat, qui medius interjacet inter Hierosolymitanam urbem et montem Oliveti. Ita sensit D. Thom., in 4, d. 48, quæst. 1, art. 4, q. 4, Quodl. 10, art. 2, et opus. 60, c. ultim; Alber., eadem d. 48, art. 8; Palud., dist. 47, q. 1 a. 1; D. Anton., 4 p., tit. 14, c. 11, § 5; et hoc sequuntur Sotus, Carthus. et recentiores, propter locum Joel. 3: *Congregabo omnes gentes, et educam eas in vallem Josaphat, et disceptabo cum eis.* Aliis vero hæc sententia non solum non probatur, verum etiam expositio illius loci puerilis et frivola videtur, ut ait Glossa ordinaria, quam sequitur et refert Magister Sentent., d. 48; et clarius Alens., 3 p., q. 25, memb. 2. Significat Anselm., in Elucid., ubi per *vallem in-*

terpretatur terram, quæ respectu cæli *vallis* dicitur. Quare multi negant esse vallem aliquam *Josaphat* appellatam. Unde fit, apud Prophetam, illud non esse cognomen alicujus vallis specialis, sed denominationem sumptam a judicio ibi futuro, ut idem sit *vallis Josaphat*, quod vallis judicii Domini, nam *Josaphat, judicium Domini* significat. Unde Chaldaeus non verit in *vallem Josaphat*, sed in *vallem divisionis judicii*. Juxta quam interpretationem omnino incertum manet, quis sit ille locus qui futurus est locus judicii. Additur præterea conjectura, quia vallis illa, quæ interjacet inter Jerusalem et montem Oliveti, minor est quam ut tantam hominum multitudinem capere possit.

2. *Judicium universale in quonam terræ loco futurum sit.* — *Objectio.* — *Responsio.* — Mihi tamen non videtur a communi et recepta sententia recedendum, quanquam non certa sit, sed probabilis et pia. Est tamen in hunc modum explicanda. Primo, non solum terræ locum, seu superficiem illius vallis Josaphat ita credi futurum esse locum judicii, ut tam omnes judicandi, quam Christus Dominus usque ad ipsam terram descensuri sint ad judicium. Hoc enim est quod Glossa dixit, puerile esse credere, Dominum descensurum in vallem Josaphat: *Quia non* (inquit) *in terra, sed in spatio hujus aeris sedebit contra locum montis Oliveti, ex quo ascendit.* Unde non negat judicium futurum in illo loco, sed solum negat judicem descensurum usque ad ipsam terram. Et idem est manifestus sensus Alex. Alensis, qui verus est quoad hanc partem. Nam Paulus, 1 ad Thessalon. 4, etiam Sanctos homines resurgentes negat esse mansuros in terra, sed statim esse rapiendos una cum Christo *in aera*. Igitur Christus Dominus descendet usque ad locum aeris qui est super ipsam vallem Josaphat, et ibi in throno suæ majestatis sedebit, ut omnes fere expositores docent, 1 ad Thessalon. 4. Decet enim ipsum judicem esse in eminentiori loco, et a terra elevatum, tum propter dignitatem et majestatem, ac corporis gloriosi agilitatem, tum etiam ut ab omnibus videri facile audiri que possit. Rursus, omnes Sancti, tam Angeli quam homines, erunt etiam a terra elevati, ut Paulus significat, quia ab ipso instanti resurrectionis eorum corpora erunt gloriosa, neque egebunt loco terræ, cui inniantur; et alioqui non decet ut vel per illud breve tempus damnatis hominibus permixti sint, sed honoratior locus et judici vicinior

illis debetur. Erunt ergo in regione aeris vicina, et superiori valle Josaphat. Denique soli reprobi jacebunt vel stabunt super terram in ipsa valle Josaphat. Non est autem intelligendum, solam ipsam vallem replendam esse corporibus, sed etiam montes seu alia loca finitima, quæ ad capienda omnia damnatorum corpora necessaria fuerint. Neque enim oportet fingere illa corpora penetrative futura esse in minori loco quam natura rei postulet, quia nullum est fundamentum, neque necessitas hujus miraculi. Dices: occupabunt ergo corpora damnatorum multa alia loca præter vallem Josaphat, ut, verbi gratia, montem Olivarum, et locum Hierosolymitanæ civitatis, seu montem Sion et alia; cur ergo dicuntur potius congreganda in valle Josaphat, quam in alio loco? Item multi magno intervallo a Christo distabunt; quomodo ergo eum videre poterunt et audire? Respondetur ad priorem partem, a parte totum denominari, et fortasse judex collocabit sedem suam super ipsam vallem Josaphat, eoque congregari incipient judicandi. Diffundentur autem per loca circumvicina, quantum necesse fuerit, et hac ratione dicuntur congregandi *in valle Josaphat*. Ad posteriorem vero partem dicitur, facile esse Christo Domino tanta efficacitate sui splendorem, vel speciem, aut vocem emittere, ut in tota illa distantia videri possit et audiri, etiamsi oporteat miraculose id facere, et omnia impedimenta auferre.

3. *Vallis Josaphat universalis judicii locus quomodo.* — Sic ergo explicata hæc sententia satis probabiliter suaderi potest. Primo, quia nulla est difficultas ob quam non possit facile credi ita esse futurum, et alias verba Prophetæ simpliciter et ad litteram intellecta, hoc indicant. Quia juxta veriorum expositionem, de judicio universali ibi loquitur (ut satis commode exponit Hieronymus, recentioresque sequuntur), et locum illius judicii nominat communi et usitato nomine, unde vox illa *Josaphat* ibi ponitur tanquam nomen, seu cognomen proprium et consuetum illius vallis, non tanquam significans *judicium Domini*, quamvis fortasse tale nomen non sine mysterio illi valli impositum sit. Ergo juxta litteralem sensum significatur ibi vallis illa, cui hoc nomen impositum erat, et hujus etiam rei signum est, quod Septuaginta illam vocem retinuerunt, intelligentes esse nomen proprium, et non duas voces significantes *judicium Domini*. Et ideo eandem retinuit vulgata editio, et omnes interpretes. Denique ita